

szembesüléséből kiküzdött egyensúly felől utasítja el. Nem, nem a merészséget, hanem a „téboly” logikáját erőltető részegséget. S ha mai vitáinkban jelen lenne, a szürrealizmust aligha ismerné el teljes értékű hazai stílusiránynak, de önfeladás nélkül láthatná be, hogy József Attila és Illyés „visszatérése” a költői realizmushoz nem az avantgarde vívmányaitól való elfordulásként, hanem azok asszimilációja révén ment végbe.

De fontos az, hogy nézeteink egyezzenek? Ez a kötet éppen arról győz meg, hogy egy tudósi, kritikusi életműben nem a velünk való egyetérthetés az érték, hanem a mélység és a jellemző erő, mellyel a jelenségeket feltárja, átvilágítja. A Nyugat iskolája nemcsak az avantgarde megértésében, de a műelemzésben is esendőbb volt, mint a mai irodalomtudomány, „impresszionizmusát” könnyű szeszélyesnek minősíteni, például a *Sírni, sírni sírni* című Ady-vers titkait fürkésző Komlós módszerét is. De aki figyelmesen olvassa e kötet bírálatait, portréit, a művészi jellem emberképbe való vonásit, olyan felismerések sokaságára akad, melyeket csak „át kell tenni” egy analitikusabb jelrendszerbe, s máris „egzakt” eredményeként tisztelhetők.

Szükség azonban erre sincs. Komlós életműve a maga természete szerint töltheti be mai funkcióit is, s az avantgarde iránti kétségei, vagy a műelemzés ezoterikus tudakosságaival szemben példája termékenyítőbb lehet, mint azokkal összehangoltan. Egészséges kultúrákban a hagyományos nem szükségképpen bárgyú, használhat az újnak is, hogy erős mezőnyben küzdhesse ki a maga helyét, s hitele bizonyosabb, hatása nagyobb arányú lehessen. S mivel Komlós Aladár mindig immunis volt az akadémiával szemben, eredményeiből nemcsak a beolvashatók, a vitára kész-tetők is fontos szerepet tölthetnek be. (*Szépirodalmi*, 1977.)

KISS FERENC

Miért szép?

A MAGYAR LÍRA CSOKONAITÓL PETŐFIG

A sorozat e kötetének szerkesztői nehéz feladatra vállalkoztak: olyan korszak magyar lírájáról kellett az általuk megnyerendő irodalomtörténész szerzőgárdának reprezentatív képet nyújtania, mely korszak irodalmunk első virágkora volt, s csúcseit épp a lírában érte el, Csokonai, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty és Petőfi költői életművében.

Növelte a nehézségeket, hogy e kor lírai terméséből származnak azok a nemzeti énekeink (Kölcsey Himnusza, Vörösmarty Szózata, Petőfi Nemzeti dala, különösen Kodály megzenésítése óta Berzsenyinek a Forr a világ... kezdetű, A magyarokhoz című ódája, sőt az utóbbi időben, bár ezt erős kétellyel fogadom, Juhász Géza feltevése alapján Csokonainak A reményhez-jét is kezdik ilyen típusú versként értelmezni), melyek szövegükkel s a hozzájuk fűződő magyarázatokkal, iskolás korunk óta valamennyiünk tudatában ott élnek. Ezek nélkül nincs reprezentatív lírai kép; de hogyan lehet róluk, adott kis terjedelmi keretek között, a teljesség igényéről szükségszerűen lemondva, úgy mondani lényegeset és újat, hogy a mindenáron újat mondani akarás veszélyét is elkerüljék s a köztudatban élő képet se sértsék. A kötet egyik fő erénye, hogy ehhez a versvonulathoz megtalálta a méltó interpretátorokat.

De akadémikusokon s a szakma legtekintélyesebbjein kívül a különböző, közép-korú és fiatalabb irodalomtörténész nemzedékek szélesebb körét is sikerült megnyerni a kötet számára, s ezáltal olyan szélesebb korpét nyújtani, melyben a

problematisusabb nagy gondolati versektől kezdve az ars poetica-jellegűeken és a szerelmes tárgyúakon keresztül a játékos, ironikus hangvételűekig, a humorosakig terjed a skála. Az iskolából is jól ismert, sokszor már szinte agyonértelmezett verseken kívül így találkozik az olvasó olyanokkal is, melyek egy-egy költőnek kevésbé ismert arcát villantják fel, s tudják ezen keresztül is a lényegét megközelíteni. Az ilyen típusúak közül a legsikerültebbek Biró Ferencnek Csokonai anakreontikájáról; Szuromi Lajosnak Berzsenyi A poéta-járól (mely talán többet mond a költő sajátos eszmerendszeréről, mint némelyik nagyobb vers elemzése); Szegedy-Maszák Mihálynak Vörösmarty Késő vágy-áról; Mezei Mártának Petőfi Halhatlan a lélek-éről írott elemzése. Ez utóbbi oly meggyőzően fejti meg Petőfi versének névsorát (Cassius, Tell Vilmos, Desmoulin Kamill) s beléjük rejtett, politikai vallomásként is értelmezhető önjellemzését, hogy fontos adalékként kezelhető a Petőfi politikai világnézetéről az utóbbi időkben folyó vita számára is.

A kötet tervezett terjedelme megszabta az időhatárokat, így sajnos eleve kizárta a Csokonai előtti lírát, nem is lehet tőle számonkérni Bessenyei, Ányos, Dayka, Versegly, Virág, a deákos triász verseit. De ha a választott időhatárok között valaki, akár csak egy verssel is, bekerül, mások kimaradnak, az már értéktételnek tekinthető. A gondolatmenetem elején felsorolt öt nagy költő mindegyike több verssel szerepel — helyesen. Az egyverses költők: Kisfaludy Sándor, Fazekas Mihály, Eötvös József. Az első bekerülését lelkesen helyeselte volna a kritikus Kölcsey is, még a másodikon sem sok vitatnivalót találnék. Eötvös a kor legnagyobb regényírója és egyik legnagyobb politikai gondolkodója. De hogy lírikusnak különb-e, mint a kimaradt Kazinczy, Kisfaludy Károly, Bajza, Czuczor, az kérdéses (nem beszélve olyanokról, akiknek kimaradtát biztosan többen fájlnák, bár én nem tartozom közéjük: Katona, Szemere).

A nagy költőktől bekerült versek válogatását többé-kevésbé helyeselhetem. Talán csak Petőfi járt kevésbé jól abban a nagyon indokolt igyekezetben, hogy a csaknem meguntig agyonmagyarázott és tanított nagy politikai és váteszversek helyett arcának kevésbé népszerűsített vonásai is kapjanak némi fényt. Valószínű, hogy a kevésbé reprezentatív Petőfi-versekről írt, többnyire kitűnő elemzésekből kibontakozó kép azért kevésbé átfogó a másik négy nagy költőről nyújtott képhez viszonyítva, mert a reprezentatívabb képet szolgáló verselemzéseket elvonta a Petőfi állomásai című kötet.

A kötet népszerűsítő célja egyáltalán nem ment a tudományosság rovására. Azt kell mondanom, anélkül, hogy le akarnám becsülni a tudományos módszeresség és apparátus jelentőségét: a korlátozott terjedelem csak használt azzal, hogy a minimálisra szorította az apparátust és a módszerfegyverzet magyarázatát. Így is két versértelmezői ars poeticát olvashatunk a kötetben, az egyik, Pándi Pál az objektívabb, talán tudományosabb; a másik, Mezei Józsefé, a tudományosság igényéről le nem mondó művészibb, intuitívabb, impresszívabb szövegmegközelítés hitvallását fogalmazza meg. De explicit módon ki nem fejtett formában gyakorlatilag minden egyes verselemzés önálló módszertani hitvallást tükröz: széles történelmi megalapozást (Barta János); eszmetörténeti megközelítést (Szauder József, Biró Ferenc stb.); az eddigi félreértéseket lehámozó, rendkívül pontos irányzati besorolást (Weber Antal); az eddigi értelmezésekkel gyökeresen szembeforduló, Vörösmarty történelem- és emberszemléletét új módon megragadó gondolati líráképet (Martinkó András, Komlós Aladár). Sokszor rokon problémákat különböző módon közelített meg a módszertani alapállás különbözősége. Fenyő István szociológiai megalapozottságú módszere éles szemmel és többnyire elfogadható érveléssel igazolja — Kölcsey kortársi vallomásával ellentétbe jutva — Kisfaludy Sándor lírai ciklusképző eljárásában a csak mérsekelt, kompromisszumosan kibontakozó személyességet; Pándi Pál viszont, Kölcsey ítéletével szintén szembefordulva, Petőfi líráján kidolgozott líraelméleti kategóriáinak érzékeny eszközével még a ciklusképző Csokonainál is észreveszi a kibontakozó személyesség jegyeit.

Alig néhány olyan elemzés van, mely a dialektikát félreértve, a mindennek

mindennel való összefüggését igazolni akarván, az adott verset annyi mindenhez hasonlítja, annyi mindennel hozza kontrasztba, hogy végül magára a versre alig marad tere. Van még impresszionista elemzés, sőt tartalomismétlés is, igaz viszont, hogy a kötet leggyöngébb verséről, s ez a szerzőnek föltétlen mentsége.

Itt-ott kísértenek még irodalomtudományunk korábbi fejlődési szakaszainak gyöngéi: a túl közvetlen kapcsolás szociológiai kategóriákhoz, a belemagyarázás jellegű beleérzés, bizonyos formai elemek túl egyértelmű interpretálása. Annál örvedetesebb, hogy az elemzések túlnyomó többsége árnyalt formai megfigyeléseket is nyújt, sőt az adott szűk keretek ellenére néhány szerzőnek, különösen Szuromi Lajosnak, az irigylésre méltóan érzékletes stílusú Julow Viktornak és a nagy Vörösmarty-verset elemző Orosz Lászlónak kitűnő verstani elemzésre is van ideje.

Vannak megkérdőjelezhető mozzanatok is. Rákos Péter egy Vörösmarty szerelmes vers végének reménykedő kicsengését is a reformkori „feladatköltészet” számlájára írja, mely — mint újabban hangsúlyozzák, s általában nála pejoratívabb értelemben — többnyire feloldó zárlathoz vezet. Mások is optimista fordulatot érznek bele olyan versvégekbe (Bájoló lány trillák...) vagy refrénekekbe (Nincsen remény), amelyekből ez aligha következik evidensen. Néhol irodalmi viták nyomai is beleszűrődnek az elemzésbe, például Baróti Dezső kitűnő, *A reményhez*-ről írt tanulmánya végén szükségesnek tartja elvitatni a verstől a rokokó jelleget. Berzsenyi Vandal bölcsességének a francia forradalomról alkotott képét kevésbé látom pozitívnak, mint Szörényi László; sőt, a reakcióval élesen vitázó verset inkább az utóbbi időben joggal rehabilitált forradalomellenes felvilágosodás egyik kulcsversének tekinteném. S Martinkó Andrásnak is megjegyezném: úgy érzem, a Vörösmartyt nyugtózó organikus világkép pesszimista történelemszemlélete Petőfit nemcsak Mezőberény környékén kísérti; gondolati versciklusa, a *Világosságot!*, sőt a nászútján született: *Az ember* is azt mutatja, ez érzés leküzdése jóval több belső harc eredménye nála is.

Mindent egybevetve, a kötet nagy nyeresége irodalmi életünknek: bizonyítja irodalomtudományunk rohamos fejlődését, gyermekcipőiből való gyors kinövését, a módoszerk virágzó pluralitását s az elvek vitákban kibontakozó egységesedését, s tudományosság és népszerűség többnyire helyes arányát, mely ezáltal az iskolás korból már kinőtt emberek számára újból megközelíthetővé teszi e magyar irodalmi virágkor értékeit. (*Gondolat, 1975.*)

CSETRI LAJOS

Magyar Lajos: Kötések

A romániai magyar irodalom második Forrás-nemzedékét, a hatvanas évek közepe táján induló költőket azzal szokás elkülöníteni legegyszerűbben az első nemzedéktől, hogy a fiatalabbak közvetlenebbül vállalják a szülőföldhöz, a romániai magyar kultúrához való kötődést, a nemzetiségi létezés sorsproblémáit. Magyar Lajos ennek a második nemzedéknek — Király László, Farkas Árpád, Kenéz Ferenc, Csiki László és mások társaságában — egyik reprezentáns képviselője. Lírálja indulásától kezdve tele van a nemzetiségi lét problémáival, a székely haza színeivel, sajátosságával, s a költészetet küldetésnek, a nemzetiségi magyarság megtartása egyik fontos eszközének is tudja. Természetes, hogy a második Forrás-nemzedék képviselői egymástól erősen eltérő módon vállalják ezt a küldetést. Király László tág horizontú világképet teremt, melynek csak egyik színe ez a kötődés. A nagy szintézis kísérlete az övé: összekapcsol székely hagyományt, egyetemes